

II. DĚJINY BĀDÁNÍ O HISTORICKÉM VÝVOJI TEXTILNÍ VÝROBY

Bádání o dávné textilní výrobě není doménou jen archeologů, svůj podíl poznání o tomto důležitém odvětví lidské činnosti přinášejí například i historikové, textilní technologové, historikové umění nebo etnografové. Badatelé z různých oborů zkoumají textilní výrobu z odlišných hledisek, používají prameny, metody a interpretace vlastní jejich oboru a téměř ve všech případech se nezabývají textilní výrobou jako celkem, v její úplné šíři, ale vybírají si jen určité části této problematiky. Proto i přehled bádání o vývoji textilní výroby je sestaven právě podle jednotlivých oborů a přístupů.

Archeologické bádání o výrobě textilu a o jejích dokladech v archeologických nálezích nemá u nás příliš dlouhou a silnou tradici, což je způsobeno zcela jistě tím, že nálezů zbytků textilií a dřevěných textilních nástrojů se v našem prostředí nacházelo vždy velmi málo. Textilní výrobě v pravěku nebyla dosud věnována téměř žádná pozornost, nepočítáme-li technologické určení a popřípadě i publikaci několika málo textilních fragmentů pravěkého stáří. V posledních letech byla otázka nejstarších dokladů textilní výroby otevřena v souvislosti s diskusí kolem paleolitických hliněných hrudek s údajnými textilními otisky (*Bravermanová – Březinová 1999; Březinová 2003*), spíše než samotné textilní výroby se však dotýkala posuzování a interpretace příslušných nálezů.

Poznání textilní produkce v raném středověku přitahovalo pozornost badatelů v poměrně větší míře, což bylo dáno jistě i tím, že dokladů výroby textilu (jak archeologických, tak písemných) můžeme pro toto období najít již celou řadu. Shrnutí dějin bádání o raně středověkém textilnictví bylo podáno již dříve (*Březinová 1997, 124*), proto zde připomenou jen *Lubora Niederle* a *Viléma Hrubého*, kteří se jako první u nás zabývali textilní výrobou a jejími archeologickými doklady, a samozřejmě *Marii Kostelníkovou*¹,

kteřá se o poznání textilní výroby ve velkomoravském období zasloužila největší měrou. V 70.–90. letech 20. století odborně zpracovala a publikovala textilní nálezy z nejvýznamnějších moravských lokalit (*Mikulčic, Starého Města, Rajhradu a Břeclavi – Pohanska*), pozornost ve svých člancích věnovala rovněž používaným textilním nástrojům, zařízením a jednotlivým textilním výrobním postupům. Zatím posledním podrobným zpracováním raně středověké textilní výroby na základě archeologických nálezů z našeho prostředí je moje diplomová práce a její publikace v *Památkách archeologických (Březinová 1997)*.

Textilní výrobou, respektive jejími doklady v období vrcholného a pozdního středověku se zabývalo dosud jen velice málo archeologů, a to téměř vždy pouze v souvislosti se zpracováním výzkumu středověké odpadní jímky, který přinesl i určité množství textilních fragmentů. Jako příklad zde mohu uvést *Bořivoje Nechvátala (1976)* a *Rudolfa Krajíce (1998)*. Jedinou studií, která je komplexněji věnována středověké textilní výrobě a je založená na rozboru textilních nálezů z *Plzně* a *Opavy*, je práce *Jitky Staňkové* v časopise *Český lid (1966)*. Novější práci, avšak dosud nepublikovanou, je zpracování plzeňských středověkých textilních fragmentů v diplomové práci *Jany Pokorné (2000)*.

Středověké textilie nebo jejich fragmenty nepocházejí pouze z archeologických výzkumů, zejména odpadních jímek a studní. Poměrně značné množství dobře dochovaných textilií pochází z hrobů a hrodek historických osobností, velký počet unikátních středověkých textilií se nachází v církevních nebo muzeálních sbírkách. Bádání o těchto textiliích, které k nám byly importovány a svou kvalitou, materiálem, místem původu i rozměry se diametrálně odlišují od drobných textilních fragmentů nalézáných při běžných archeologických výzkumech, se v posledních letech velice rychle rozvíjí a to zejména zásluhou *Miley Bravermanové*, která postupně zpracovává luxusní

¹ Soupis kompletní bibliografie *M. Kostelníkové* je publikován v *Archeologických rozhledech LV/2003* na str. 177–178.

textilie z královské hrobky na Pražském hradě (např. 1995; 1997; 1999; 2000; 2002). Tyto luxusní, převážně hedvábné textilie jsou obvykle posuzovány jako umělecká díla, takže jejich zpracování probíhá odlišnými metodami a z jiných hledisek než u „obyčejného“ archeologického textilu. Dalšími badatelkami, které se takovým tkaninám věnovaly nebo věnují, jsou *Jitka Gollerová-Plachá* (1937), *Ludmila Hurníková-Kybalová* (1953) a *Nina Bažantová* (1993; 1996).

Po stránce technologické se textilní výrobě v řadě studií věnoval především *Miroslav Pávek* (např. 1965; 1971; 1972; 1974), který se zaměřil na dějiny a techniku používání jednotlivých textilních nástrojů a zařízení od středověku až do novověku.

Z historického hlediska je vývoj textilní výroby ve středověku zmapován poměrně podrobně, především díky svědectví celé řady dochovaných písemných pramenů. Nemálo historiků se ve svých studiích zabývalo strukturou a organizací textilní výroby, postavením textilních řemeslníků, rozvojem jednotlivých textilních odvětví, dobovou textilní terminologií, obchodem s textilními výrobky nebo jejich cenami na trhu. Jako příklad mohu uvést *Zikmunda Wintera* (1906), *Františka Grause* (1946; 1950), *Václava Husu* (1957), *Josefa Janáčka* (1963) nebo *Helenu Businskou* (1973).

Poznáním středověké textilní produkce, zejména na základě využití poznatků z etnografických pramenů a paralel, se zabývaly *Jitka Staňková* (1975; 1989) a *Marie Stará-Moravcová* (1966).

Samostatným odvětvím, které sice přímo nesouvisí s výrobou textilu, ale s využitím textilních produktů, je bádání o historickém vývoji oděvu a odívání. Středověké móde, především na základě dochovaných ikonografických a písemných pramenů, se podrobně věnuje *Ludmila Kybalová* (1996; 2001; *Kybalová – Herbenová – Lamarová* 1973) a *Milena Bravermanová* (např. 1997), která zároveň využívá poznatků získaných z oděvů nebo oděvních součástí dochovaných v hrobech historických osobností.

V evropských zemích, zejména v těch severněji položených, kde jsou vhodné půdní podmínky pro zachování organických materiálů (textilií), je bádání

o historickém vývoji textilní výroby, dějinách odívání a zpracování archeologických textilních nálezů a jiných předmětů souvisejících s textilní produkcí od pravěku až do novověku velice rozvinuté a má dlouholetou tradici. I zde je dobře patrné rozdělení na dva směry, kdy se jedna skupina badatelů zaměřuje na zkoumání textilních fragmentů z archeologických výzkumů a druhá skupina se specializuje na středověké drahocenné, převážně hedvábné, importované textilie, uchovávané většinou v různých muzeálních či církevních sbírkách.

Do první skupiny patří řada archeologů, historiků a textilních technologů, kteří od 80. let 20. století vzájemně spolupracují a předávají si své zkušenosti a poznatky ve sdružení NESAT (North European Symposium for Archaeological Textiles), dvakrát ročně vydávají časopis *Archaeological Textiles Newsletter* a jednou za tři roky sborník příspěvků ze společné konference (*Jørgensen – Tidow* 1982; *Jørgensen – Magnus – Munksgaard* 1988; *Walton – Wild* 1990; *Jørgensen – Munksgaard* 1992; *Jaacks – Tidow* 1994; *Jørgensen – Rinaldo* 1998).

Mezi nejvýraznější evropské badatele na poli poznání středověké textilní produkce na základě archeologických nálezů patřili či patří *Klaus Tidow* (např. 1987; 1988; 1990; 1992; 1995) a *Karl Schlabow* (např. 1957) z Německa, *Jerzy Maik* (např. 1988; 1994; 1997; 1998; 2000) a *Adam Nahlik* (např. 1956; 1958; 1963; 1964) z Polska, *Lise Bender Jørgensen* (např. 1988; 1992) z Dánska, *Penelope Walton* (např. 1991) a *John Peter Wild* (např. 1988) z Anglie.

Jiným sdružením je CIETA (Centre International d'Étude des Textiles Anciens), jehož členové jsou převážně historikové umění a textilní technologové zabývající se luxusními tkaninami západoevropské, předoasijské a orientální provenience. Mezi nejdůležitější a nejpřínosnější v tomto směru patří práce *Leonne von Wilckens* (např. 1991; 1992) a *Reguly Schorta* (např. 2001) z Německa, *Methilde Flury-Lemberg* (např. 1988) nebo *Karla Otavského* (např. 1987) ze Švýcarska.